

**SOSYAL HİZMET UYGULAMALARINDA
İNSAN HAKLARI**

EDİTÖRLER

FERZAN DURUL- UMUT SOLMAZ

SOSYAL HİZMET UYGULAMALARINDA İNSAN HAKLARI

Editörler: Ferzan Durul- Umut Solmaz

Yazarlar: Eymen Ekmen, Ferzan Durul, Hülya Yıldız, Hürü Akalın Solmaz, Kübra Ekmen, Şeyma Karakaya, Taner Artan, Umut Solmaz, **Yelda Yılmaz**, Yusuf Genç, Zahid Kara, Zeynep Atalay

Nika Yayınevi - 235

1. Baskı: Ekim 2023

ISBN: 978-625-6520-09-7

Sertifika No: 48850

Kapak Tasarım: Aycan Kurt

Sayfa Düzeni: İlhan Ulusoy

İllüstrasyonlar: Kübra Akdağ

© Bu kitabın basım, yayın, satış hakları © Nika Yayınevi Basım Yayın Matbaacılık Dağıtım Reklam Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.'ye aittir. Anılan kuruluşun izni alınmadan kitabın tümü ya da bölümleri, mekanik, elektronik, manyetik ya da başka yöntemlerle çoğaltılamaz, basılamaz. Kitaptaki yazıların her türlü hukuki sorumluluğu yazarlarına aittir.

Baskı ve Cilt: Bizim Büro Matbaacılık

Sertifika No: 42488

Nika Yayınevi

Kültür Mah. Dr. Mediha Eldem Sokak

No: 55/2 Kızılay/Ankara

T: 0312 433 71 15

www.nikayayınevi.com

info@nikayayınevi.com

SOSYAL HİZMET UYGULAMALARINDA İNSAN HAKLARI

•
EDİTÖRLER

FERZAN DURUL- Umut SOLMAZ

YAZARLAR

Eymen Ekmen, Ferzan Durul, Hülya Yıldız, Hürü Akalın Solmaz, Kübra Ekmen,
Şeyma Karakaya, Taner Artan, Umut Solmaz, Yelda Yılmaz, Yusuf Genç, Zahid
Kara, Zeynep Atalay

Nika Yayınevi

İÇİNDEKİLER

ÖZSÖZ..... 7

BÖLÜM 1

İNSANI TEMEL ALAN BİR “META-ANLATI”: İNSAN HAKLARI..... 9
Ferzan Durul

BÖLÜM 2

İNSAN HAKLARI TEMELLİ SOSYAL HİZMET 29
Hüseyin Zahid Kara

BÖLÜM 3

HASTA HAKLARI VE SOSYAL HİZMET 43
Hülya Yıldız

BÖLÜM 4

ÇOCUK HAKLARI VE SOSYAL HİZMET 57
Şeyma Karakaya

BÖLÜM 5

ÇALIŞAN HAKLARI VE SOSYAL HİZMET 73
Umut SOLMAZ

BÖLÜM 6

YAŞLI HAKLARI VE SOSYAL HİZMET 93
Taner Artan, Aylin Arıcı, Yelda Yılmaz

BÖLÜM 7

GÖÇMEN HAKLARI VE SOSYAL HİZMET 113
Eymen Ekmen, Kübra Ekmen

BÖLÜM 8

ENGELLİ HAKLARI VE SOSYAL HİZMET 133
Yusuf Genç, Zeynep Atalay

BÖLÜM 9

KADIN HAKLARI VE SOSYAL HİZMET 159
Hürü Akalın Solmaz

ÖZSÖZ

Hayatta kalabilmek üzere bir arada yaşayan insan, farklı sosyal örgütlenme biçimleriyle süreklilik sağlamayı hedeflemiştir. Böyle bir süreklilik dizgesinde yalın toplumdaki tarım toplumuna, tarım toplumundan sanayi toplumuna geçişte, farklı gelişim aşamalarını tecrübe eden insanoğlu, değişim ve dönüşüme uyum sağlarken, insanlık tarihine de derin izler bırakmıştır. Eric Hobsbawn'ın "aşırılikler çağı" olarak nitelendirdiği 20. yüzyıl, işte böylesine derin izlerin bırakıldığı bir yüzyıldır.

Bu yüzyılda insanoğlu, bir tarafta tüm dünyayı yıkıma sürükleyen iki dünya savaşını, emperyalizmi, ırkçılığı tecrübe edip, şiddetin sıradanlığına tanıklık ederken, diğer tarafta değişen sosyal, ekonomik ve politik koşullar ne yazık ki çok farklı sosyal sorunları da beraberinde getirmiştir. Neredeyse sanayi devriminiyle birlikte ivme kazanan ancak yeni dünya düzeniyle yelpazesi genişleyen bu sorunlar, bireyin toplumsal hayata sağlıklı katılımını imkânsız hale getirirken, farklı nedenlerle derin bir eşitsizliğe maruz kalmasına da neden olmuştur. Beşerî tarihte bütün bu olumsuzlukları bertaraf edecek, ideal düzlemde yaşanılır bir toplum yaratacak, bir nevi reçete niteliğindeki kavram ise insan haklarıdır.

İnsanın insanca yaşamasını, onurlu bir varlık olarak kendini gerçekleştirmesini imleyen insan hakları, hiçbir niteliğe bakılmaksızın, insan olmamız nedeniyle sahip olduğumuz, devredilmez, vazgeçilmez nitelikteki haklardır. Bugün tüm insanlığın ortak değeri olarak nitelendirilen bu haklar, evrensellik düzleminde anlam kazanırken, insanın değer bilgisinin üretilebileceği iklim böyle bir zeminde oluşmaktadır. Hak, adalet, eşitlik ve özgürlük kavramlarının en asil ürünü olan insan hakları, felsefi serüveninde ahlaki bir ilke ya da bir vaat olarak beliren bu kavram bugün insanca yaşamın altın anahtarlarından biridir.

Kendisini hak, eşitlik, özgürlük ve adalet kavramları ile tanımlayan sosyal hizmetin insan hakları ile olan ilişkisi de buradan gelmektedir. Özellikle dezavantajlı gruplar başta olmak üzere toplumun tüm bireylerinin iyilik halini hedefleyen sosyal hizmet, insanca yaşam koşullarının oluşturulmasını amaç edinirken, insan haklarının reel düzlemde uygulanmasını da sağlamaktadır.

Buradan hareketle bu kitap sosyal hizmet uzmanlarının farklı çalışma alanlarının insan hakları ile bağlantısını kurarak, sosyal hizmet uygulamalarının insan hakları temelini oluşturmaya hedeflemektedir.

Kitabın ilk bölümde insan haklarının kavramsal çerçevesi ve tarihsel süreci ele alınırken, İkinci bölümde insan hakları ile sosyal hizmet arasındaki ilişki doğrultusunda hak temelli sosyal hizmet billurlaştırılmıştır. Üçüncü bölümde insan haklarının yansımaları olarak kabul edilen hasta hakları, dördüncü bölümde çocuk hakları ele alınmıştır. Sanayi Devrimi ile çalışma şartlarında ortaya çıkan sorunlar doğrultusunda, çalışanların haklarını arama mücadelesinin temellendirildiği beşinci bölümde çalışan hakları ve sosyal hizmet işlenmiştir. Altıncı bölümde ise değişen dünya koşulları, yaşlı bireylerin yaşadıkları hak ihlallerinin artması nedeni ile oldukça önemli hale gelen yaşlı hakları ve sosyal hizmet, yedinci bölümde ise göçmen hakları ve sosyal hizmet ele alınmıştır. Sekizinci bölümde tüm bireylerin yaşamlarının bir döneminde karşılaşabileceği olgulardan biri olan engellilik kavramı ele alınarak engelli hakları sosyal hizmet bağlamında tartışılmıştır. Dokuzuncu bölümde ise kadın hakları ve sosyal hizmet ele alınmıştır. Her bölüm kendi içerisinde, kavramsal çerçeve, tarihsel gelişim, konuya dair bulunan uygulamalar ve sosyal hizmet ilişkisi üzerine kurulmuştur. Bilime dayanan bir perspektifle inşa edilen bu kitap, sosyal hizmet ve insan hakları ilişkisini açıklayan bilimsel bir kitap olma özelliği taşımaktadır.

Kitaba katkı sunan tüm yazarlarımıza sergiledikleri çaba ve titizlikleri için sonsuz teşekkürler....

Ferzan Durul- Umut Solmaz

YAŞLI HAKLARI VE SOSYAL HİZMET

Taner Artan,* Aylin Arıcı,** Yelda Yılmaz***

ÖZET: Değişen dünya koşulları, yaşlı bireylerin yaşadıkları hak ihlallerini daha fazla gündeme getirmektedir. Nitekim dünya genelinde artan yaşlı nüfusu, yaşam beklentisinin artması, COVID-19 gibi deneyimlenen küresel değişimler ve riskler; yaşlıların karşılaştığı zorluklarla mücadele edilmesi gerektiğini ortaya koymaktadır (Council of Europe, 2022). Bu bakımdan sosyal hizmet mesleğinin yaşlı bireylere ve yaşamlarına yönelik müdahalesi, toplum içerisindeki dezavantajlı konumlarını iyileştirerek mikro, mezo ve makro düzeyde güçlendirme süreçlerini içermektedir (Cox ve Pardasani, 2017). Yaşlı bireylere yönelik sunulan sosyal hizmet uygulamalarının işlevselliği için politik ve teorik altyapının desteklenmesi gerekmektedir (Phillips, 2018). Dolayısıyla hak temelli tartışmalarda yaşlı bireylerin daha fazla yer alabilmesi adına referans niteliğinde çalışmalara ihtiyaç vardır.

Mevcut çalışmada, yaşlı haklarına dair bilgi sunumu insan hakları bağlamında ele alınmaktadır. Uluslararası mevzuatta insan haklarının alt başlıklarından biri olarak yaşlı haklarına örtük bir şekilde yer verilmektedir (Fredvang ve Biggs, 2012). Günümüzde ise hala yaşlı hakları özelinde evrensel ve kapsamlı bir mevzuat oluşturulamamış; bu bakımdan yaşlı hakları görünmez kılınmıştır (Bachelet, 2021). Konunun önemine binaen sosyal hizmet bakış açısıyla kaleme alınan bu bölümde; yaşlılığa genel bir bakış sunulacak olup mevcut tanımlamalar, sınıflandırmalar, süreç içerisinde geçirdiği değişim ve dönüşümler, ulusal ve uluslararası hukukta yaşlı haklarına ilişkin temel bilgilere yer verilecektir.

* İstanbul Üniversitesi-Cerrahpaşa, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Sosyal Hizmet Bölümü, taner.artan@iuc.edu.tr

** İstanbul Medipol Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Sosyal Hizmet Bölümü, aylin.arici@medipol.edu.tr

*** İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Sosyal Hizmet Bölümü, yeldayilmaz@zaim.edu.tr

6.1. KAVRAMSAL ÇERÇEVE

6.1.1. Yaşlılık ve Yaşlanma Kavramları

Yaşlılık kavramı, yaşam döngüsü içinde fizyolojik, psikolojik, sosyolojik, ekonomik ve kültürel boyutları içinde barındıran, bu boyutlarda değişimlerin deneyimlendiği bir hayat evresi olarak tanımlanmaktadır (WHO, 1972). Genel popülasyonda kabul görmüş bir diğer tanıma göre ise yaşlılık; konfor alanın dışına çıkamamayı, yeniliklere adapte olamamayı, keşif duygusunun azalmasını ve geçmişten kopamamayı ifade etmektedir. Yaşlanma kavramı ise, yaş alma anlamına gelen ve bireyin doğumundan ölümüne kadar geçirdiği doğal bir değişim sürecini ifade etmektedir (Tomanbay, 2002). Verilen tanımlar esas alınarak bir tasnif gerçekleştirildiğinde; bireyin yaşlanması bebeklikten çocukluğa, çocukluktan ergenliğe gibi evreleri de kapsarken yaşlılık denince belli bir yaş sınırını aşan kişiler akla gelmektedir. Bu noktada, *“Kimlere yaşlı denmeli?”* sorunsalı ortaya çıkmakta ve yaşlılığın sınıflandırılması gündeme gelmektedir.

6.1.2. Yaşlılığın Sınıflandırılması

Yaş gruplarının farklı zamanlarda farklı şekillerde sınıflandırılmış olup bu durumun yaratabileceği karışıklıklar sebebiyle standart bir yaşlılık sınıflandırmasına gereksinim duyulmuştur. Dünya Sağlık Örgütü'nün yaşlılık tasnifi bu bakımdan öncülerdendir. Bahsi geçen tasnife göre 65 yaş ve üstü, yaşlılık olarak değerlendirilmekte ve sonraki yaş aralıkları şu şekilde kategorize edilmektedir (WHO, 2002b): 65–74 yaş aralığı genç yaşlı, 75–84 yaş aralığı orta yaşlı ve 85 yaş ile üzeri ileri yaşlıdır.

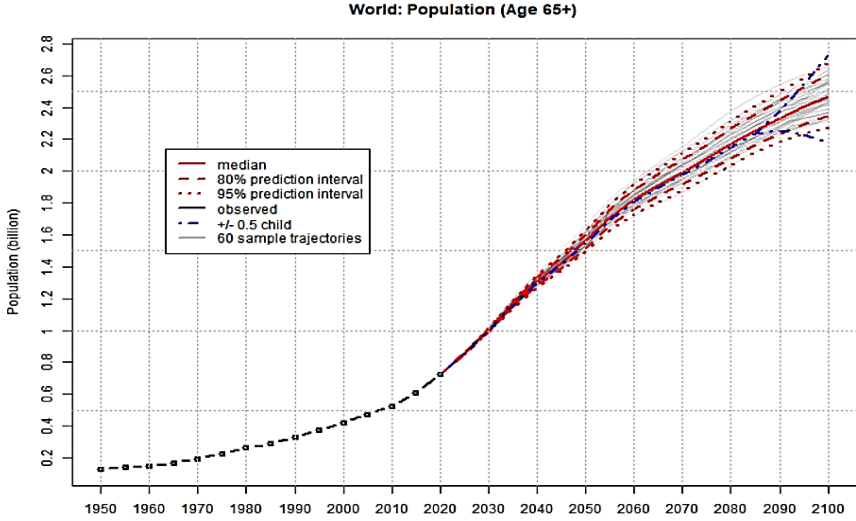
Takvim esasına dayanan kronolojik yaşlanmanın, yaşlılığın her boyutu nu açıklayamaması sebebiyle biyolojik, fiziksel, bilişsel, psikolojik, sosyal ve ekonomik olmak üzere yaşlılık olgusunun çeşitli biçimlerde gruplandırıldığı bilinmektedir. Biyolojik yaşlanma, kalıtsal düzeyde hücrelerdeki ve bedende meydana gelen değişiklikleri ifade etmektedir (Öksüzoyar vd., 2016). Buna göre;

Fiziksel yaşlanma, bedensel rahatsızlıkları ve hastalıkları içeren, fonksiyonel kayıpların yaşandığı bir süreçtir (Hablemitoğlu ve Özmete, 2010:18). Bilişsel yaşlanma; zekâ, hafıza, bilinç gibi alanlardaki kayıpları ifade etmektedir (Dost Günay ve Işık, 2021). Psikolojik yaşlanma; yaşlanmayla birlikte deneyimlenen değişimlere uyumu, duyguları, kayıp ve yas süreçlerini içermektedir (Tümerdem, 2006). Sosyal yaşlanma, yaşlıların rol kayıplarını, statü değişimleri içeren bir kavramdır (Durgun ve Tümerdem, 1997). Ekonomik

yaşlanma ise sağlık masraflarının artışı, yoksulluk, emeklilik gibi maddi değişimlerin ve sorunların varlığına işaret etmektedir (Tufan, 2003).

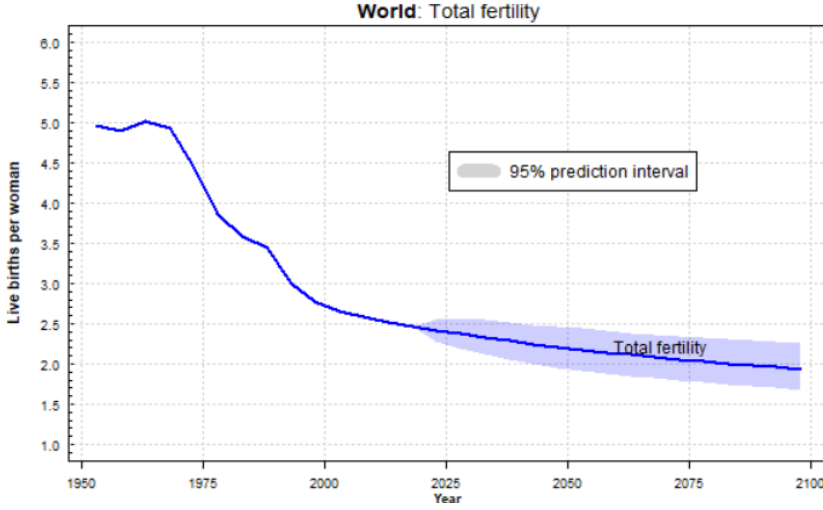
6.1.3. Yaşlılığın Demografik Dönüşümü

Türkiye İstatistik Kurumu'nun yayınladığı 2021 yılına ait verilere göre, 2007 ve 2021 yılları mukayese edildiğinde ülkedeki yaşlı nüfusun artış gösterdiği ve ölüm hızlarının düştüğü görülmektedir (TÜİK, 2022a). 2022 yılında yayınlanan verilerde ise Türkiye'deki yaşlı nüfusun 8 milyonu geçtiği ve yaşlıların genel popülasyondaki oranının %9,7'ye yükseldiği bilgisi yer almıştır (TÜİK, 2022b).

Çizelge 1. Küresel Çapta 65 Yaş ve Üstü Nüfus Projeksiyonu, BM 2019.

Ulusal çapta olan nüfus dönüşümü, uluslararası çaptaki dönüşümlerle de paralel şekilde ilerlemektedir. Avrupa'da yaşlı nüfusu her geçen yıl artmaktayken ortalama doğum sayısı ise her geçen yıl azalmaktadır (Akyıldız, 2020). Çizelge 1'de doğrulanabileceği üzere yaşlı nüfusun 10 yıllık periyotlar içerisinde artacağı beklentisi mevcuttur.

Çizelge 2. Küresel Çapta Toplam Doğurganlık Oranı, BM 2019.

Çizelge 2'de görüldüğü üzere, toplam doğurganlık oranı 1980–2100 yılları arasında giderek azalan bir ivme seyretmektedir. Bu açıdan Türkiye'de ve Dünya'da nüfusun yaşlandığını ve daha fazla yaşlanacağını söylemek mümkündür.

6.1.4. Yaşlılıkla Birlikte Meydana Gelen Değişimler, Kayıplar ve Sorunlar

Yaşlılıkla birlikte kişilerde fiziksel ve fizyolojik, psikolojik, sosyal ve ekonomik alanlarda birçok değişiklik görülür. Fiziksel ve fizyolojik açıdan bakıldığında; bedensel değişimlerin yaşanması, hastalıkların artması ve kişisel aktivitelerde bağımsızlığın azalması söz konusudur (Ağar, 2020a). Sosyal hizmet perspektifinden bakıldığında ise, yaşlıların yaşadığı psikolojik ve sosyal değişimler başta olmak üzere odaklanılması gereken pek çok nokta bulunmaktadır. Yaşlılık sürecindeki olası psikolojik değişimler; yaşam memnuniyetinde azalma, yalnızlık, depresyon, geçmişe özlem ve bağlılık, ihmal ve istismar, yas ve kayıplar, uyku bozuklukları, yeniliklere uyum sağlayamama, ölüm korkusu ve kendini gerçekleştirememeye şeklindedir (Ağar, 2020b; Shabalın, 2018; Han vd., 2015). Yaşlılık sürecinde görülen olası sosyal değişimler; sosyal destek ihtiyacı, rol kayıpları, boş zamanların değerlendirilmesinde akranlarla olma isteği, dışlanma ve ayrımcılık, toplumsal statüde yaşanan itibar kayıpları ve çevreye adapte olamamadır (Nazlı, 2016; Arıkan, 2020). Yaşlılık sürecinde görülen olası ekonomik değişimler ise emeklilik, temel ihtiyaçlarını karşılayamama, üretkenlik ile hareketin azalması

neticesinde istihdama katılamama, sosyal güvenlik ve yoksulluk şeklinde özetlenebilir (Şahbaz, 2019). Yaşlıların yaşayabileceği tüm bu zorluklara engelli, göçmen ve kadın olmak gibi çifte dezavantajlılık durumları da eklendiğinde sosyal hizmet müdahalesi daha önemli bir hale gelmektedir. Özellikle, kişisel bakım ve hijyenini sağlayamayacak durumda olan, kronik hastalıkları bulunan, çevresinde bakımını üstlenecek biri olmayan, olsa dâhi maddi ve manevi desteğe ihtiyacı olan yaşlılar ve aileleri için bakım, son derece önemlidir.

6.2. SOSYAL HİZMET PERSPEKTİFİNDEN YAŞLI HAKLARI

6.2.1. Ulusal ve Uluslararası Hukukta Yaşlı Hakları

Yaşlı hakları, yaşlıların yaşam standartlarını iyileştirebilmeyi, refahlarını arttırmayı ve diğer yaş gruplarında olduğu gibi karşılaşabilecekleri risklere karşı korunmalarını içeren doğrudan veya dolaylı hakları temsil etmektedir (Yanardağ, 2019). Artan yaşlı nüfusu ile birlikte yaşlı hakları ulusal ve uluslararası hukukta daha fazla gündeme gelmeye başlamıştır (Alkan Olsson, 2019).

Ulusal mevzuatta yaşlı haklarıyla doğrudan veya dolaylı olarak ilişkili olan kanunlar tablo haline getirilerek 1 ve 2'de sunulmuştur. 1982 Anayasası'nın yaşlılara yönelik yaptığı düzenlemelerle birlikte "sosyal devlet" ilkesi gereği yaşlı haklarının himayesinin devlet çatısı altında güvenceye alındığı görülmektedir (Kocakoç, 2015). Bu bakımdan yaşlılara yönelik hakların sosyal güvenlik ve sosyal hizmetler çerçevesinde ele alındığını söylemek mümkündür. Bu hizmetler ise kamu kurum ve kuruluşları, özel kuruluşlar ve sivil toplum örgütleri tarafından koordineli bir şekilde yürütülmektedir.

Tablo 1. Ulusal Mevzuatta Yaşlı Haklarıyla Doğrudan İlişkili Olan Kanunlar

2828 sayılı	Sosyal Hizmetler Kanunu
3294 sayılı	Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Kanunu
5510 sayılı	Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanunu
2022 sayılı	65 Yaşını Doldurmuş Muhtaç, Güçsüz ve Kimsesiz Türk Vatandaşlarına Aylık Bağlanması Hakkında Kanun

Tablo 2. Ulusal Mevzuatta Yaşlı Haklarıyla Dolaylı İlişkili Olan Kanunlar

4271 sayılı	Türk Medeni Kanunu
5393 sayılı	Belediye Kanunu
5216 sayılı	Büyükşehir Belediyesi Kanunu
5237 sayılı	Türk Ceza Kanunu

Uluslararası mevzuatta yaşlı haklarının yansımaları görebilmek adına oluşturulan Tablo 3'te ise, dünyada yaşlı haklarıyla ilişkili olarak imzalanan/yapılan sözleşmeler, konferanslar, zirveler, bildirgeler, beyannameler ile planların isim ve yıl bilgisi yer almaktadır (Karaca, 2019; Karakoç, 2015).

1948	Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi
1950	Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi
1952	Sosyal Güvenliğin Asgari Normları Hakkında Sözleşme (102 Nolu Sözleşme)
1961	Avrupa Sosyal Şartı
1966	Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme
1966	Kişisel ve Siyasi Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme
1969	Birleşmiş Milletler Toplumsal Gelişme ve Kalkınma Bildirgesi
1972	Avrupa Sosyal Güvenlik Sözleşmesi
1982	Birleşmiş Milletler Yaşlı İlkeleri
1995	Dünya Toplumsal Kalkınma Zirvesi
2000	Avrupa Birliği Temel Haklar Bildirgesi
2002	Uluslararası Yaşlanma Eylem Planı
2002	Dünya Yaşlanma Konferansı

Tablo 3. Uluslararası Mevzuatta Yaşlı Haklarının Genel Görünümü

Tabloda yer alan ve 1982 yılında Viyana'da Birleşmiş Milletler tarafından özet sunumu gerçekleştirilen I. Dünya Yaşlanma Asamblesi'nde bugün yaşlılık hakları kapsamında ele alınan (1) bağımsız yaşam, (2) bakım, (3) katılım, (4) kendini gerçekleştirme ve (5) itibar temel ilkeleri ele alınmıştır (UNFPA,1983a). Bu uluslararası toplantıda yaşlıların sağlık, beslenme, çevre gibi koşulları değerlendirilirken; sosyal refah, aile ilişkileri, eğitim, işsizlik ve gelir güvencesi gibi yaşlılığın sosyo-ekonomik kilit noktalarına da odaklanılmıştır. Ardından, 1990 yılında, "1 Ekim Dünya Yaşlılar Günü" ilan edilerek toplumların yaşlılığa yönelik bilinçlendirilmesi amaçlanmıştır. 2002 yılındaki II. Dünya Yaşlanma Asamblesi'nde yayımlanan eylem planına göre ise insanların güvenli ve itibar görecekleri bir ortamda yaşlanmaları ve haklarının tamamına erişebilecekleri bir toplumun yurttaşı olmalarının amaçlandığı aktarılmıştır (UNFPA, 2002b).

6.3. SOSYAL HİZMET VE YAŞLI HAKLARI

Sosyal hizmet mesleği uluslararası kabul görmüş tanımında; sosyal değişim ve gelişimi destekleyerek toplumsal bağı önceleyen, bireyleri bağımsız hale ge-

tirmeyi ve güçlendirmeyi amaçlayarak müdahaleler gerçekleştiren akademik bir disiplin olarak ifade edilmektedir (IFSW ve IASSW, 2014). Mesleğin etik standartlarına ve temel ilkelerine bakıldığında altı ana bölümden oluştuğu görülmektedir (Reamer, 2006). Bunlar; (1) hizmet, (2) sosyal adalet, (3) bireylerin değer yargıları ve saygınlıkları, (4) insani ilişkilerin önemi, (5) dürüstlük ve (6) yeterlidir. Sosyal hizmet mesleği, bu ilkeler ışığında toplumda dezavantajlı olarak nitelendirilebilecek kırılgan gruplara müdahale etmeyi ve hizmet sağlamayı amaçlamaktadır. Bahsi geçen dezavantajlı gruplardan biri de yaşlılardır. Çeşitli yoksulluk ve yoksunluk süreçlerini deneyimleyen yaşlıların yaşam kalitelerinin artırılması ile birlikte daha aktif ve bağımsız bir şekilde sürdürebilmeleri adına sosyal hizmet müdahalesi şarttır (Sağlık Bakanlığı, 2015). Sosyal hizmet uzmanlarının yaşlılarla çalışırken mikro, mezo ve makro boyutta çeşitli rolleri vardır. Bu roller savunuculuk, uzlaştırma, aracılık, planlama, karar verme, vaka yöneticiliği rolleridir (Sheafor ve Horejsi, 2014). Yaşlı bireylere müdahale edilirken yalnız kendilerine değil, ailelerine, bakım verenlere, yaşlının çevresinde olan diğer kişilere ve yaşlılığa yönelik genel kanılara yönelik çalışılmaktadır (Artan, 2017). Bu açıdan, yaşlılık ve sosyal hizmet olgusu çok kapsamlı ve birbirine senkronize süreçler içermektedir.

Yaşlı hakları bağlamında bakıldığında, yukarıda da ifade edildiği gibi insan hakları ilkelerinin dışında yaşlılara özel hakların da varlığı söz konusu olmaktadır (Gözler, 2012).

- Yaşlılara yönelik bu haklar literatürde (Doron ve Mewhinney, 2007):
- Bağımsız Yaşam
- Katılım
- Bakım
- Kendini Gerçekleştirme
- İtibar hakları olmak üzere 5 madde hâlinde yer almaktadır.

1) Bağımsız Yaşam Hakkı: Bu hak, yaşlıların gündelik yaşam aktivitelerini kendi başlarına yapabilmelerinin yanı sıra ekonomik, sosyal ve çevresel engellerin de ortadan kalkması ile ilişkilidir. Olumsuz değişimlerle ve değişkenlerle açıklanan bir fenomen olmasının yanı sıra hayat döngüsü içindeki olağan bir süreç olan yaşlılığın, nasıl daha iyi şekilde değerlendirilebileceği sorusu üzerinde sıklıkla düşünülmektedir. Bu düşünceler de bağımsız bir şekilde yaşayabilmeye olanak sağlayan aktif yaşlanma kavramını akla getirmektedir. İşlevsel kayıpların ve gerilemelerin yaşandığı bu dönemde; akranlarla bir arada olmak, yeni beceriler kazanmak ve bilgiler edinmek, fiziksel aktivitelerde bulunmak, çalışma hayatına dâhil olmak gibi süreçlere katılan yaşlıların yaşam kalitelerini artırarak aktif yaşlanma sürecine uyum

sağlayacağı öngörülmektedir (Nayak vd., 2006; WHO, 2002b). Rantanen ve arkadaşlarına göre (2018) aktif yaşlanma olgusu; (1) amaçlar, (2) fonksiyonel kapasite, (3) aktivite ve (4) fırsatlar olmak üzere dört temel başlık altında açıklanabilmektedir. Bu açıdan bakıldığında aktif yaşlanma sürecinin genelleştirilebilecek bir başarı ölçütü yoktur ve her yaşlı birey için süreç ayrı işler. Kaynakların ve fırsatların eşit olmayışı ise yaşlıların bağımsız bir şekilde hayatlarını idame ettirebilmelerini engellemektedir. Nitekim kendi hayatına dair karar alabilme süreci, yaşının bağımsız olmasıyla ilişkilidir. Bu bakımdan, aktif yaşlanma desteklenirken sağlık hizmetlerine erişebilirliğin de arttırılmasına ve yaşlıların bağımsız yaşayabilmelerine odaklanılmaktadır (Sönmez ve Çevik, 2021).

Yaşlı bireyler bağımsız bir şekilde yaşayabilmek adına fiziksel şartların yanı sıra ekonomik özgürlüğe de ihtiyaç duymaktadırlar. Ancak Birleşmiş Milletlere göre yaşlanma; yoksullaşma ve yoksul kalma açısından tüm dünyada önemli bir risk faktörü olarak değerlendirilmektedir (UNDESA, 2016). Bu açıdan emekliliğin ekonomik boyutunda yaşlı bireylerin deneyimlediği yoksulluk kavramına değinmek gerekir. Farklı tanımları yapılsa da, yoksulluk en temel anlamda bireylerin insancıl bir şekilde yaşayabilmesi adına ihtiyaç duydukları temel ihtiyaçlarını karşılayamamaları şeklinde açıklanabilmektedir (Ceren ve Erdem, 2018). Yaşlı özelinde yoksulluk ise, yaşlıların iş hayatındaki aktif döneme nazaran azalan gelirlerinin yarattığı sosyo-ekonomik yoksunluklar ve maddi açıklarla tanımlanabilmektedir (Karadeniz ve Öztepe, 2013). Özellikle fiziksel aktivelerin azalması, hastalıkların artması ile ilişkilendirebilen bu olgu, yaşlıların istihdama katılımlarını etkilemekle kalmayıp ekonomik kırılganlıklarını arttırmaktadır (Muammer ve Közleme, 2017).

Yaşlılara verilen maddi destekler, refah rejimlerine göre farklılık arz etmektedir (Ülgen ve Arda Özalp, 2017). Güney Avrupa refah rejiminde sosyal dışlanmaya maruz kalan grupları ve dolayısıyla yaşlıları önceleyen bir model izlenmektedir (Tiyek ve Yertüm, 2016). Kuzey Avrupa refah rejiminde ise yaşlı yoksulluğunu evrensel bir gelir garantisi sunarak engelleme fikri hakimdir (Davidov, 2014). Zastrow'un konuyla ilişkili söylemine göre (1996), yaşlı bireyleri emeklilik döneminde destekleyecek harici gelirlere de ihtiyaç vardır ve bunlardan biri de yaşlılık aylığıdır. Türkiye'nin kapsamında olduğu Güney Avrupa refah rejiminde emeklilik maaşlarının finanse edilmesinde devamlılığın sürdürülmesi ve aylıkların düşüş göstermeden devam etmesi gerektiği aktarılmaktadır (Kul Parlak, 2017). Fakat yaşlı yoksulluğunu ele alan çalışmalarda, emeklilik ücretleri kadar yaşlı aylıklarının da yeterli düzeyde olmadığı ve bunun da yaşlı yoksulluğu kavramını derinleştirdiği ifade edilmektedir (Karadeniz ve Öztepe, 2013).

2) Katılım Hakkı: Bu hak, yaşlı bireylerin sosyal, kamusal ve hukuki hayatta karar alabilmeleriyle ve söz sahibi olmalarıyla ilişkilidir. “Çevresi içinde birey” anlayışı, sosyal çevrenin yaşlılar üzerindeki etkisini değerlendirmeyi ve yaşlının içinde bulunduğu sistemlere eklektik bir biçimde bakabilmeyi sağlamaktadır (Şeker ve Kurt, 2018). Bu bakımdan yaşlı bireylerin aile, akraba, komşu, arkadaş gibi sosyal destek mekanizmalarıyla kurdukları iletişim ağlarının değerlendirilmesi gerekir (Softa vd., 2018). Yaşanan kitlesel dönüşümlerin güçlü bir temsili olan COVID-19 süreci, bu bakımdan önem taşımaktadır. Özellikle izolasyon dönemi, serbest zamanları çoğalan yaşlı bireylerin vakitlerini sosyal medya ağlarında geçirmelerine ve yakınlarıyla bu mecralar aracılığıyla irtibat kurmalarına sebep olmuştur (Erbil ve Hazer, 2021). Yüz yüze iletişimin yerini zamanla sanal olana bırakması, bu bakımdan mevcut yaşlı profilindeki değişime neden olup “*dijital yaşlıların*” oluşmasına yol açmıştır (Uysal, 2020). Dijital cihazların kullanımı için istekli olan ve teknoloji dünyasındaki yenilikleri kavrama merakı olan bu yaşlıların, sosyalleşme amacıyla mesajlaşma/görüntülü konuşma uygulamalarını kullandıkları da pek çok çalışmanın odak noktası olmuştur (Bayram ve Arıcı, 2021; Şeker ve Taşan, 2021; Sinav, 2020). Kurulan bu iletişim ise, yaşlıların yalnızca kendi akrabalarıyla değil aynı zamanda farklı kuşaklarda yer alan bireylerle de kurdukları etkileşim sürecini içermektedir (Müftüler, 2018a). Kuşaklar arasındaki öğrenme farklılıkları göz önünde bulundurulduğunda, yaşlı bireylerin teknolojik gelişmelere uyum sağlayabilmeleri ve aktif kullanıcılar arasında yer almaları genç kuşakla da bütünleşmelerini sağlamaktadır (Gonzalez vd., 2012).

Yaşlıların katılım hakkının diğer bir boyutu da değinildiği üzere kamusal ve hukuki katılımdır. Kamusal katılım, ev dışı mekânlar olarak nitelendirilen ortak yaşam alanları üzerinde fikir beyan edebilmek olarak tanımlanmaktadır (Zabçı, 2018). Var olan mekânların yaşlıların ihtiyaçları ve istekleri dâhilinde şekillenmesi gündelik yaşam pratiklerini kolaylaştırmaktadır (İçli, 2017). Bu bakımdan yaşlıların kamusal katılımı, sosyal içerme sürecine katkı sağlayarak dışlanmalarına ve ötekileştirilmelerine engel olmaktadır (Karaca ve Gökce, 2022).

Yaşlıların hukuki katılımı ise; problemlerle baş etme noktasında gerçekleştirdikleri hak arayışları, gönüllülük çalışmaları, örgütlenme gereksinimleri şeklindeki durumları ifade eden şemsiye bir kavram olarak kullanılmıştır. Yaş ilerledikçe hak arayışında bulunabilmeleri ve kolektif yapılar kurabilmeleri güçleşen bireylerin, karar alma süreçlerinde aktif bir şekilde yer alabilmeleri demokrasinin gereklilikleri arasında yer almaktadır (Varışlı, 2021). Özellikle hayat tecrübesi ve iş deneyimi yıllara dayanan yaşlıların gerek yerel

gerekse merkezi düzeyde örgütlenmeleri, sistemler arasındaki bilgi akışına kaynaklık etmektedir. Aynı zamanda, kendilerini aktif bir şekilde ifade edebilen, fikirlerini özgürce paylaşabilen ve önemsendiğini hisseden bu bireylerin kapsayıcı bir toplumsal çatı altında hayatlarını idame ettirebilmeleri güçlü hissetmelerine de sebep olmaktadır (Arık, 2021).

3) Bakım Hakkı: Bu hak, yaşlıların deneyimledikleri en büyük sorunlardan biri olan bakım sorununun yaşlının yararına çözümlenmesini, yaşlının faydasına olacak bakım hizmetleri ile modellerinin ve sağlık hizmetlerinin gerçekleştirilmesini içermektedir. Yaşlıların sağlık ve bakım ihtiyaçlarını karşılamak adına Türkiye’de iki temel bakım modeli mevcuttur: Evde bakım ve kurumsal bakım.

Evde bakım hizmetleri, sağlık problemleri sebebiyle ev dışına çıkamayan yaşlıların kendi yaşam ortamlarında bakılmalarını sağlayan profesyonel bir bakım modelidir (Karahan ve Güven, 2002). Yaşlıların yer değişikliği olmaksızın alışkın oldukları evlerde bakılmaları, aidiyet hissiyatını destekleyeceği ve anıların korunmasını sağlayacağı için tedavide motive edici yanlar barındırır (Kalınkara ve Arpacı, 2013). Aynı zamanda, yeniliklere adapte olmaları zor olan yaşlılar için yeni bir alışma sürecine yol açmayacağından evde bakım modeli kurum bakımına nazaran daha öncelikli bir tercih sebebidir. Fakat bu durum her zaman mümkün olmamaktadır. Fiziki ve ekonomik koşulların, tıbbi cihazların elverişli olmadığı, yaşlının ailesinin bakımını üstlenmek istemediği durumlarda, yaşlının üstün yararı ilkesi gözetilerek kurum bakım modelinin düşünülmesi gerekmektedir (Bilge vd.,2014). Kurum bakımı modelleri, son zamanlarda yaşlıların farklı ihtiyaçları gözetilerek çeşitlenmeye başlamıştır. Bu kurumlar arasında huzurevleri ve yaşlı bakım merkezleri yatılı hizmet vermektedir. Kamu ve özel olarak ikiye ayrılan huzurevleri ve yaşlı bakım merkezleri, yaşlılara temel ihtiyaçlarının sunulmasının yanı sıra yaşlıların ruhsal iyilik hallerinin gözetildiği ve yaşlıların kurumda kalanlarla birlikte vakit geçirebilecekleri sosyal faaliyetlerin planlanması işlevlerini de yerine getiren yatılı merkezlerdir (Gürer vd., 2019). Darülacezeler de benzer şekilde yaşlıların her türlü gereksinimlerini göz önüne alarak yatılı bakım hizmeti veren kurumlardır (Sevil, 2005).

Yaşlı hizmet, danışma, dayanışma ve rehabilitasyon merkezleri de yaşlılara yönelik bakım modelleri arasında yer almaktadır. Bu merkezler, yaşlıların hayatlarını her açıdan sağlıklı bir şekilde geçirmelerini ve aktif katılımlarını hedefleyen gündüzlü hizmet veren kurumlardır (Çohaz, 2010).

Yaşlıların bakım ihtiyaçlarının karşılanmasında muhakkak ele alınması gereken bir diğer unsur ise palyatif bakımdır. Türkiye’de 2003 yılında kanser hastaları ile gündeme gelen palyatif bakım, ciddi sağlık sorunlarına yol açan

hastalıkların hastane ortamında tedavisini ele alan ve hastaların kendileriyle birlikte yakın çevrelerinin hayat motivasyonlarını arttırmayı amaçlayan bir tedavi yöntemi olarak tanımlanmaktadır (Işıkhan, 2017; WHO, 2021c). Sosyal hizmet mesleğinin de yapılan çalışmalarda sıklıkla gündeme getirdiği bu yöntem, yaşlının psiko-sosyal iyilik halinin artırılması adına önemli katkılar sunmaktadır (Karakaya, 2020; Turgut ve Soylu 2020, Keleşoğlu, 2022).

Yaşlı bakım modellerinin ve hizmetlerinin ülkeler özelinde farklı uygulamaları mevcuttur. Örneğin, Amerika Birleşik Devletleri'nde hastanelerin geriatri bölümlerinin ve yaşlı bakım evi modellerinin iş birliği halinde çalıştığı bir anlayış hâkimdir. Aynı zamanda, yaşlılar özelinde üretilen programlar sayesinde yaşlıların sosyalleşmelerinin ve işlevselliklerinin artışı desteklenmektedir (Gürer vd., 2019). Hollanda'da benzer şekilde kurum ve ev bakımı modelleri ile yaşlı bireylere uzun dönemli bakım hizmetleri sunulmaktadır (Sevim, 2017). Almanya'da ise yaşlıların günlük yaşam aktivitelerini bağımsız bir şekilde sürdürememeleri durumunda "muhtaç" oldukları öngörülerek gereken bakım desteği sağlanmaktadır (Karatürk, 2021). Bu bakımdan her ülke kendi demografik, sosyo-kültürel yapısına ve sosyal güvenlik anlayışına uygun bakım modelleri geliştirmektedir.

4) Kendini Gerçekleştirme Hakkı: Bu hak, yaşlıların mevcut kapasitelerinin ve kaynaklarının farkında olmalarını ifade ederken, sosyal ve kültürel süreçlere katılımlarını da bu tanıma dâhil etmektedir. Maslow'un ihtiyaçlar hiyerarşisinin en üst basamağında yer alan bu ilke, bireylerin yalnızca sahip olduğu potansiyelin farkında olmalarını değil aynı zamanda bundan en iyi şekilde yararlanarak üretken olmaları gerektiğini de ortaya koymaktadır (Tiany, 2020). Paralel bir şekilde yapılan çalışmalar, yaşlıların türü fark etmeksizin katıldıkları aktiviteler yardımıyla yaşam kalitelerini arttırarak kendilerini başarılı hissettiklerini açıklamaktadır (Salar vd., 2016). Bu bakımdan formal ve informal etkinlikler, yaşlıların kendilerini diledikleri gibi ifade edebilmelerine imkân sağlamaktadır (Kılıc vd., 2019). Ancak üretme eylemi, salt bireysel yetkinliklerle ilişkili değildir. Eğitime erişebilirlik ve kültürel dinamikler de fırsatlara erişim noktasında etkili olmaktadır. Bireylerin sahip olduğu beceri ve yetenekler, eğitimle desteklendiği takdirde anlam bularak kişisel gelişimlerine katkıda bulunmaktadır. Bu sebeple hayat boyu öğrenme anlayışı, yaşamın her evresinde eğitimin önemine vurgu yaparak bilhassa yaşlıları da kapsayan bir öğreti sürecinin altını çizmektedir (Gönüllü, 2022). Kültürün kendini gerçekleştirme üzerindeki etkisinde ise kültürel kodların, değerlerin, beklentilerin ve yaşlılara yönelik bakış açılarının etkileri görülmektedir (Müftüler, 2018b). Örneğin, iki farklı ülke örneğine sahip bir çalışmada, Türk olanlara kıyasla Japon katılımcıların yaşlılığı daha pozitif algıladıkları ve yaşlanmayı

kabullendikleri kaydedilmiştir (Murakami vd., 2018). Bu bakımdan ülkelerin sahip olduğu demografik özelliklerin, sosyo-ekonomik niteliklerinin yanı sıra içerisinde bulunduğu kültürel bakış açısı da yaşlılığa yönelik algıları olumlu veya olumsuz etkilemektedir. Literatürde yaşlılığa yönelik geliştirilen pozitif kültürel yaklaşım, toplum tarafından içselleştirilen yaşlı profili, rolleri, yaşlılığa ilişkin mitler ve toplumun yaşlılık sürecine uyumuyla ilişkilendirilmektedir (Mandıracıoğlu vd., 2017). Negatif kültürel yaklaşım ise mevcut kalıp yargılar, ön yargılar ve yaşlanmanın yetersizliklerle, hastalıklarla ilişkilendiren toplumsal imajıyla açıklanmaktadır (Demir Gökmen vd., 2020). Toplumdan topluma değişen bu yaklaşımlar, yaşlılara yönelik yürütülen hizmetlerin geliştirilmesi hususunda kültürel duyarlılıklara duyarlı ve farkındalık temelli uygulamaların önemli olduğunu göstermektedir (Bulduk vd., 2017). Sosyal hizmet mesleğinin hizmet sağladığı gruplardan biri de yaşlılar olduğundan kültürel farklılıklara ve gereksinimlere dayalı müdahale planı için bu ekseninde hareket edilmektedir (Güven, 2021). Nitekim sosyal hizmetin ekolojik perspektifi “çevresi içinde birey” anlayışıyla ele alınmakta, kültürel yeterlilikten veya değerlerden uzak bir sosyal hizmet müdahalesi düşünülmemektedir (Uzunaslın ve Ciftci, 2019).

5) İtibar Hakkı: Yaşlıların itibar hakları, her türlü kötü muameleden uzak bir şekilde, güvenli bir ortamda yaşamalarını ve çevrelerinden itibar görmelerini ifade eder (Gökçek, 2019). Bu açıdan, yaşlıların ihmal, istismar ve ayrımcılığa maruz kalması, yaşlı haklarının ihlalini doğurur. İhmal, yaşlı bireyin fiziksel, duygusal, sosyal ve ekonomik gereksinimlerinin karşılanmaması ile birlikte, kişinin kendi kendini ihmalini de içerir (Gülen vd., 2013). Yaşlı istismarı ise; Dünya Sağlık Örgütü ve Yaşlı İstismarının Önlenmesine Yönelik Uluslararası Hareket'e göre bir güven ortamı içinde yaşlı bireye sıkıntı ve zarar veren, bir veya birden çok kez sergilenen hareket veya uygun davranış eksikliği olarak tanımlanmaktadır (WHO, 2002a). Yaşlıların ihmal ve istismarına yönelik sosyal hizmet uygulamalarını derleyen bir çalışmada; (Güngör vd., 2021) sosyal ağ, aile içi şiddet, kontrol ve merhamet, savunuculuk ve arabuluculuk modeli gibi birçok müdahale çeşidi yer almaktadır. Bu hizmetlerin sunulmasında multidisipliner bir çalışma yürütülmekte ve yaşlıların üstün yararı gözetilmektedir.

Tüm yaşlı popülasyonu kapsayan ve sosyal bir boyut içeren yaşlı ayrımcılığı kavramı, yaşlılara yalnızca yaşlarından dolayı sergilenen tutumu ve önyargıları içeren davranış kalıplarıdır (Reynolds, 2020). Her toplumda aynı olmasa da yaşlılara yönelik kalıplaşmış bazı yargılar vardır. Bu yargılar ise yaşlıları yaşlarından dolayı damgalamayı, dışlamayı ve ayrıştırmayı içermektedir (Akdemir vd., 2007). Yaşlılık imajlarının kişiler tarafından farklı algılanması, odaklanılan yaşlılık boyutlarıyla da ilişkilidir; örneğin biyolojik

yaşlanma perspektifinden bakıldığında gençlerin yaşlılığı hastalıkla ve bakıma muhtaçlıkla tanımlaması mümkündür. Ek olarak, ülkeler tarafından deneyimlenen kriz dönemleri de bireylerin yaşlılara bakış açılarını etkilemektedir. COVID-19'un zirve yaptığı dönemde koronavirüsün bulaş oranını arttırdıkları düşünüldüğü için yaşlıların tehlikeli bir grup olarak atfedilip dışlanmaları bu duruma örnek teşkil etmektedir (Soysal, 2020). Sokağa çıkma yasaklarının başlamasıyla birlikte de yaşlı bireylere karşı geliştirilen ayrımcı tutumlar, daha kuvvetli bir dışlanma ortamı yaratmıştır (Arun, 2020). Özetle, kitlesel dönüşümler yaşlıların toplumsal hayattaki itibarını doğrudan veya dolaylı bir şekilde etkilemektedir.

Sonuç olarak yaşlı hakları; insan hakları bağlamında zamanla daha fazla yankı bulan, yaşlı bireylerin dezavantajlı bir konumda olmaları yerine saygınlıklarının desteklenmesi, daha iyi yaşam standartlarına sahip olmaları ve sosyal içerme sürecinde bulunmaları amaçları ekseninde yer alan haklardır (Łuszczzyńska, 2020). Yaşlılara yönelik hak mücadelesinde yaşlıların sahip oldukları fiziksel, psikolojik, sosyal ve ekonomik özellikler göz önünde bulundurulurken makro boyutta ihtiyaçlarına özgü önlemler alınmaktadır. Yaşlıların hak savunuculuğunu yapan meslek uzmanlarından olan sosyal hizmet uzmanlarının mesleki örgütlenmesi IFSW'a göre (2012), yaşlıların refahlarını arttıracak politikalarda değinilmesi gereken hususlar şunlardır: yaşlı katılımının ve toplumsal erişiminin sağlanması, yaşlıların yaşam kalitesine ve kendi kaderini tayin hakkına saygı duyulması; istismarın, sömürünün, ihmalin, terkin ve kendini ihmalin ortadan kaldırılması; yaşlılara yönelik eşitsizliklerin, ayrımcı tutumların ve uygulamaların ortadan kaldırılması, yaşlıların toplumsal uyumunun teşvik edilmesi, yaşlıların yeşil ve toplumsal alanlara erişimlerinin arttırılması ve konut içi ergonominin sağlanması; emeklilik ücretlerinin, sisteminin korunması, güçlendirilmesi ve özellikle yaşlı kadınların yoksulluğunun ortadan kaldırılması; uygun bakım modelinin, rehabilitasyon hizmetlerinin, psikoterapilerin ve bağımlılık tedavilerinin konuyla ilgili uzmanlar tarafından sunulması, acil kriz durumlarda yaşlıların ihtiyaçlarının gözetilmesi; uygulama, politika, araştırma ve savunuculuk yoluyla sosyal hizmet rolünün teşvik edilmesi ve güçlendirilmesi. Yaşlı haklarının muhafaza edilmesi görüldüğü üzere yalnızca kendilerinin değil çevrelerinin gelişimini de desteklemektedir. Bu açıdan daha kapsamlı ve fırsat eşitliğine vurgu yapan yaşlı hizmetlerine ihtiyaç duyulmaktadır (Arun ve Arun, 2020).

Ulusal ve uluslararası mevzuata bağlı şekilde gerçekleştirilen hizmetler ve mesleki roller; yaşlıların fırsatlara, kaynaklara ve hizmetlere erişebilmelerini, kuşaklararası etkileşimin sağlanmasını ve en önemlisi temel hak ile özgürlüklerine erişebilmelerine imkân sağlamaktadır. Bu durum ise yaşlıla-

rın insan onuruna yakışır bir şekilde yaşamasını ve haklarının güvence altına alınmasını dolayısıyla toplumsal bilincin artırılmasına da neden olmaktadır. Fakat yaşlı hakları, yalnızca insan hakları kapsamında değil, kendi özelinde de evrensel bir mevzuatı hak etmektedir. Bu sebeple; yaşlı haklarına yönelik akademik camiadaki genel kaniya benzer şekilde, uluslararası mevzuattaki boşlukların hak savunuculuğunu güçleştirdiği ve yaşlılar özelinde politikalara ihtiyaç duyulduğu düşünülmektedir. Yaşlılara, yaşlılarla çalışan meslek elemanlarına ve bilhassa sosyal hizmet uzmanlarına hak temelli eğitimlerin verilmesi ile farkındalıklarının geliştirilmesi, teorik bilgiyle saha bilgisini birleştirecek çalışmalar yürütülmesi, kamuoyunda yaşlıları ötekileştirecek söylemlerden ve argümanlardan kaçınılması, yaşlıların temel ihtiyaçları gözetilerek iç ve dış mekânların planlanması nihai olarak önerilmektedir.

KAYNAKÇA

- Ağar, A. (2020a). Yaşlılarda Ortaya Çıkan Fizyolojik Değişiklikler. *Ordu Üniversitesi Hemşirelik Çalışmaları Dergisi*, 3(3).
- Ağar, A. (2020b). Yaşlılarda Ortaya Çıkan Psikolojik Değişiklikler. *Geriatrik Bilimler Dergisi*, 3(2).
- Akdemir, N., Çımar, F.İ. ve Görgülü, Ü. (2007). Yaşlılığın Algılanması Ve Yaşlı Ayrımcılığı. *Turkish Journal of Geriatrics*, 10(4): 215–221.
- Aktin, S. (2020). Emeklilik Sonrası Gündelik Yaşam ve Boş Zaman Pratikleri: Kabul Günleri Örneği. *Senex: Yaşlılık Çalışmaları Dergisi*, 4.
- Akyıldız, N. A. (2020). Evaluation Of Elderly Population Policies İn Development Plans In The Context Of Social Sustainability. *International Journal of Recent Advances in Multidisciplinary Research*, 7(3).
- Alkan Olsson, İ. (2019). Uluslararası İnsan Hakları Hukukunda Yaşlı Hakları. *Senex: Yaşlılık Çalışmaları Dergisi*, 3 (3), 39–47.
- Arıkan, G. (2020). Yaşlı Bireylerin Ekonomik Ve Sosyal Sorunlarına İlişkin Politikalar Belirleme. *Usaysad Dergisi*, 6(2).
- Arun, Ö. (2020). Kriz dönemlerinde yaşlanmak: Covid-19 Salgınında Türkiye’de Yaşlılar ve Yaş Ayrımcılığı. *Senex: Yaşlılık Çalışmaları Dergisi*, 4(4), 1–2.
- Arun, K. B. ve Arun Ö. (2020). *Yaşlı hakları alanında çalışan sivil toplum örgütleri için yerel savunuculuk rehberi*. <http://yereliz.org/wp-content/uploads/2021/02/Yasli-haklari-rehber-1.pdf>
- Artan, T. (2017). *Yaşlılarla Sosyal Hizmet*. Ankara: Sabev.
- Avşar Arık, I. (2021). Kentte Yaşlanma Ve Yaş Dostu Kentler: Eleştirel Bir Değerlendirme. *Senex: Yaşlılık Çalışmaları Dergisi*, 5(1), 47–63.
- Bachelet, M. (2021). *Protecting the human rights of older persons*. <https://www.ohchr.org/en/statements/2021/11/protecting-human-rights-older-persons>
- Bayram, M. N. ve Arıcı, A. (2021). Yaşlılıkta Dijital Çağı Yakalamak. *Ufku Ötesi Bilim Dergisi*, 21(2), 367–390.
- Bilge, U., Elçioğlu, Ö., Ünalacak, M. ve Ünlüoğlu, İ. (2014). Türkiye’de Yaşlı Evde Bakım Hizmetleri. *Euras J Fam Med*, 3(1).

- Bulduk, S., Usta, E. ve Dinçer, Y. (2017). Kültürlerarası Duyarlılık Ve Etkileyen Faktörlerin Belirlenmesi: Bir Sağlık Hizmetleri Meslek Yüksekokulu Örneği. *Düzce Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Dergisi*, 7 (2), 73–77.
- Ceren, A. ve Erdem, T. (2018). Türkiye’de Yoksulluk Ve Sosyal Yardım Uygulamaları. *Mersin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2(1), 6–24.
- Council of Europe (2022). *Introducing Human Rights Education*. <https://www.coe.int/en/web/compass/introducing-human-rights-education>
- Cox, C. ve Pardasani, M. (2017). Aging And Human Rights: A Rights-Based Approach To Social Work With Older Adults. *J. Hum. Rights Soc. Work* 2, 98–106.
- Çohaz, A. (2010). Türkiye’de Yaşlı Ve Yaşlılara Sunulan Bakım Hizmetleri. *Akademik Geriatri*, 122–126.
- Davidov, G. (2014). Setting Labour Law’s Coverage: Between Universalism And Selectivity. *Oxford journal of legal studies*, 34(3), 543–566.
- Demir Gökmen, B., Kanbay, Y., Fırat, M., Akçam, A. ve Öztürk, Ş. (2020). Yaşlıya Yönelik Tutumlar ve Etkileyen Etmenlerin İncelenmesi. *Türkiye Klinikleri Sağlık Bilimleri Dergisi*, 5 (2) 253–263.
- Doron, I. ve Mewhinney, K. (2007). *The Rights Of Older Persons*. Toronto, ON: IFA.
- Dost Günay, F.S. ve Işık, A.T. (2021). *Kognitif yaşlanma. Başarılı yaşlanma*. Ankara.
- Durgun, B. ve Tümerdem, Y. (1997). Kentleşme ve yaşlılara sunulan hizmetler. *Geriatrici*, 2(3).
- Erbil, D. D. ve Hazer, O. (2021). Covid–19 Pandemi Sürecinde Yaşlıların İnternet Ve Sosyal Medya Kullanımı Üzerine Nitel Bir Çalışma. *Sosyal Bilimlerde COVID–19 Salgını*, 43.
- Fredvang, M. ve Biggs, S. (2012). *The Rights Of Older Persons: Protection And Gaps Under Human Rights Law*. Social Policy Working Paper, 16.
- González, A., Ramírez, M. P. ve Viadel, V. (2012). Attitudes Of The Elderly Toward Information And Communications Technologies. *Educational Gerontology*, 38(9), 585–594.
- Gökçek Karaca, N. (2019). Uluslararası İlke ve Standartlar Bağlamında Yaşlı Hakları Ve Sosyal Hizmet Uygulamaları. *Sosyal Güvenlik Dergisi*, 9(2), 255–274.
- Gönüllü, C. (2022). Aktivite Kuramı Çerçevesinde Yaşlıların Eğitimi. Süleyman Demirel Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi, (56), 26–35.
- Gözler, K. (2012). *Anayasa Hukukunun Genel Esasları*. Bursa: Ekin Yayınevi.
- Gülen, M., Aktürk, A., Acehan, S., Seğmen, M. S., Açıkalın, A. ve Bilen, A. (2013). Yaşlı İstismarı ve İhmalı. *Arşiv Kaynak Tarama Dergisi*, 22(3), 393–407.
- Güngör, Ş.D., İşler, G., Ersal, İ., Günay, G.N., Balonde, M., Kesen, N.F. ve Daşbaşı, S. (2021). Yaşlı İhmal ve İstismarına Yönelik Müdahale. **Tıbbi Sosyal Hizmet Dergisi**, 17, 155–178.
- Gürer, H., Çırpan, F. ve Özlen, N. (2019). Yaşlı Bakım Hizmetleri. *Journal of Health Services and Education*, 3(1).
- Güven, E. (2021). Kültürel Marjinalite Teorisi ve Hemşirelikte Kullanımı. *Hacettepe Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi Dergisi*, 245–251.
- Hablemitoğlu, Ş. ve Özmete E. (2010). *Yaşlı Refahı: Yaşlılar İçin Sosyal Hizmet*. Ankara: Kilit Yayınları.
- Han, K., Lee, Y., Gu, J., Oh, H., Han, J., ve Kim, K. (2015). Psychosocial Factors For Influencing Healthy Aging in Adults in Korea. *Health and quality of life outcomes*, 13, 31.
- IFSW ve IASSW (2014). *Sosyal hizmet mesleğinin küresel tanımı*. <https://www.ifsw.org/what-is-social-work/global-definition-of-social-work/>
- IFSW (2012). *Ageing and older adults*. <https://www.ifsw.org/ageing-and-older-adults/>

- İşıkkhan, V. (2017). Palyatif bakım hizmetlerinde sosyal hizmet mesleğinin yeri ve geleceği. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 27(2).
- İçli, G. (2017). Yavaşlayan Kentler ve Yaşlılar. *Yaşlı Sorunları Araştırma Dergisi*, 10(2), 67–75.
- Kalınkara, V. ve Arpacı, F. (2013). Yerde Yaşlanma. VII. Ulusal Yaşlılık Kongresi, Karabük.
- Karaca, B. G. ve Gökçe, D. (2022). Kapsayıcı Planlama Perspektifinde “Herkes İçin Kent”: Isparta Kenti Örneği. *Sosyal Araştırmalar ve Yönetim Dergisi*, (1), 17–57.
- Karadeniz, O. ve **Öztepe**, N. D. (2013). Türkiye’de Yaşlı Yoksulluğu. **Çalışma ve Toplum**, 38(3).
- Karahan, A. ve Güven, S. (2002). Yaşlılıkta Evde Bakım. *Turkish J Geriatri*, 5(4).
- Karakaya, C. (2020). Palyatif Bakım Alanında Çalışan Sosyal Hizmet Uzmanlarının Görevleri, Hedefleri ve Becerileri. *Türkiye Sosyal Hizmet Araştırmaları Dergisi*, 4(2), 38–49.
- Karatürk, M. İ. (2021). *Uzun Dönem Yaşlı Bakım Sigortası İhtiyacının Sosyo-Kültürel Ve Demografik Yönden İncelenmesi* (Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Üniversitesi, İstanbul.
- Keleşoğlu, F. (2022). Tıbbi Sosyal Hizmetin Farklı Alanlarına Genel Bir Bakış. *Toplumsal Politika Dergisi*, 3(1), 91–99.
- Kılıç, C., Şahin, H. ve Günay, G. (2019). Anlamlı Etkinliklere Katılım Ölçeğinin Psikometrik Özellikleri: Türkiye’de İleri Yaş Örnekleme Üzerine Bir Çalışma. *Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, (62), 251–371.
- Kocakoç, N. (2015). *Türk Hukukunda Yaşlı Hakları* (Yüksek Lisans Tezi). İzmir Üniversitesi, İzmir.
- Kul Parlak, N. (2017). Emeklilik Sistemlerinin Reformu Ve Geleceği: Güney Avrupa Ve Türkiye. *Journal of Social Policy Conferences*, Sayı 71, 65.
- Łuszczynska, M. (2019). The Rights Of Elderly People And The Social Exclusion. *Praca Socjalna*, 34, 127–153.
- Mandıracioğlu, A., Lüleci, N. E. ve Özvuramaz, S. (2017). Türkiye Ve Türk Cumhuriyetlerinde Toplumun Yaşlılara Yönelik Görüşleri. *Yaşlı Sorunları Araştırma Dergisi*, 10(2), 76-86.
- Muammer, A. K. ve Közleme, O. (2017). Yaşlı Yoksulluğu. *Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 3(2), 197–208.
- Murakami, İ., Çoban, M., Baş, A. M., Yücel, G. ve Gündem, E. K. (2018). Eğitim Fakültesi Öğrencilerinin Yaşlıya ve Yaşlılığa Bakış Açısı: Türkiye Ve Japonya Karşılaştırması. *Yaşlı Sorunları Araştırma Dergisi*, 11(2), 16–23.
- Müftüler, H. G. (2018a). İstanbul’da Yaşlılık ve Yaşlılığın Yapısal Değişimi. *Yıldız Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2(1), 58–80.
- Müftüler, H. G. (2018b). Modern Toplumda Yaş ve Yaşlı Ayrımcılığı. *Türkiye Sosyal Hizmet Araştırmaları Dergisi*, 2(2), 181–214.
- Nayak, R., Buys, L. ve Lovie-Kitchin, J.E. (2006). *Influencing Factors In Achieving Active Aging*. In Proceedings 6th IEEE International Conference on Data Mining - Workshops (ICDMW) Hong Kong, 858–862.
- Nazlı, A. (2016). Yaşlanma, Birey ve Toplum: Yaşlanmaya Sosyolojik Bakış. *Ege Tıp Dergisi*, 55.
- Öksüzokyar, M. M., Eryiğit, S. Ç., Ögüt Düzen, K., Erdoğan Mergen, B., Sökmen, Ü. N. ve Ögüt, S. (2016). Biyolojik Yaşlanma Nedenleri ve Etkileri. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Dergisi*, 4(1).
- Phillips, R. (2018). Emancipatory Social Work With Older People: Challenging Students To Overcome The Limitations Of Ageism And Institutional Oppression. *Social Work & Policy Studies: Social Justice, Practice and Theory*, 1(001).

- Reamer, F.G. (2006). *Ethical Standards In Social Work: A Review Of The NASW Code Of Ethics*. 2nd Edition, NASW Press.
- Reynolds, L. (2020). The COVID-19 Pandemic Exposes Limited Understanding Of Ageism, *Journal of Aging & Social Policy*, 32(4-5).
- Sağlık Bakanlığı (2015). *Türkiye Sağlıklı Yaşlanma Eylem Planı Ve Uygulama Programı 2015-2020*, 960, Ankara.
- Sağlık ve Sosyal Yardım Vakfı (2021). *Yaşlılık ve Sosyal Hizmetler*. 16–2021/2, Ankara.
- Salar, S., Günal, A., Pekçetin, S., Huri, M., Mehr, B. K., Katırcıbaşı, G. ve Uyanık, M. (2016). Yaşlılarda Aktivite, Çevre ve Yaşam Memnuniyeti İlişkisi. *Ergoterapi ve Rehabilitasyon Dergisi*, 4 (2), 89–96.
- Sevil, H. (2005). *Yaşlılığın Sosyal Anatomisi*. Ankara: Sabev Yayınları.
- Sevim, K. (2017). Hollanda’da Yaşlı Bakım Hizmetleri. *Sosyal Çalışma Dergisi*, 1(1), 55–63.
- Shabalin, V. (2018). Psychology and Psychopathology Of The Elderly. *International Journal of Culture and Mental Health*, 11,1.
- Sheafor, W.B. ve Horejsi, C.J. (2014). *Sosyal Hizmet Uygulaması Temel İlkeler ve Teknikler*. Nika Yayınevi, Ankara.
- Sınav, A. (2020). Sosyal Medya ve Yaşlı Kullanıcılar: Kullanımlar Ve Doyumlar Yaklaşımını Çerçevesinde Bir Araştırma. *Açıköğretim Uygulamaları ve Araştırmaları Dergisi*, 6 (1), 97–125.
- Soysal, G. (2020). Koronavirüs Salgını ve Yaşlılık. *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, COVID–19 özel sayısı 2, 290–301.
- Sönmez, S. ve Çevik, C. (2021). Yaşlılık ve Sağlıkta Eşitsizlikler. *Humanistic Perspective*, 3(2), 496–511.
- Şahbaz, M. (2019). *Yaşlıların Ekonomik Durumu: İstanbul Avcılar Örneği*. 10. Ulusal Yaşlılık Kongresi Bilgi Kitabı.
- Şeker, A. ve Kurt, G. (2018). Bir Sosyal Politika Alanı Olarak Yaşlılık ve Sosyal Hizmet Uygulamaları. *Nüfusbilim Dergisi*. 40, 7–30.
- Şeker, M. ve Taşan, R. (2021). Kullanımlar ve Doyumlar Yaklaşımı Perspektifinden Yaşlıların Sosyal Medya Kullanım Motivasyonları: Tazelenme Üniversitesi örneği. *İnönü Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi (İnif E-Dergi)*, 6(1), 427–443.
- Tianyi, Z. (2020). Comparative Research On The Elderly Community. *International Journal of Social Welfare Promotion and Management*.
- Tiyek, R. ve Yertüm, U. (2016). Güney Avrupa Refah Rejimi Bağlamında Türkiye: Bir Değerlendirme. *Kırklareli Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 5(1), 26-51.
- Tomanbay, İ. (2002). *Sosyal Rehabilitasyon-Sosyal Geriatri*. Yeşim Gökçe Kutsal (ed.), geriatri içinde. Ankara: Turgut.
- Tufan, İ. (2003). *Modernleşen Türkiye’de Yaşlılık Ve Yaşlanmak*, Yaşlanmanın Sosyolojisi. İstanbul: Anahtar Kitaplar.
- Tuna Uysal, M. (2020). Yaşlı Bireylerin Sosyalleşmesinde Dijital Teknolojinin Rolü: Dijital Yaşlılar Üzerine Bir Çalışma. *Süleyman Demirel Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (50), 43–59.
- Turgut, A.Ş. ve Soylu, G. (2020). Palyatif Bakım Hasta Yakınları İle Nitel Bir Çalışma. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 31(2), 460–476.
- TÜİK (2022a). *Adrese dayalı nüfus kayıt sistemi sonuçları, 2021*. <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Adrese-Dayali-Nufus-Kayit-Sistemi-Sonuclari-2021-45500>
- TÜİK (2022b). *İstatistiklerle yaşlılar, 2021*. <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Elderly-Statistics-2021-45636>

- Tümerdem, Y. (2006). Gerçek Yaş. *Türk Geriatri Dergisi*, 9(3).
- UNDESA (2016). *Income Poverty In Old Age: An Emerging Development Priority*. <https://www.un.org/esa/socdev/ageing/documents/PovertyIssuePaperAgeing.pdf>
- United Nations (1983a). *Vienna International Plan Of Action On Ageing*. <http://www.un.org/es/globalissues/ageing/docs/vipaa.pdf>
- United Nations (2002b). Political declaration Madrid international plan of action on ageing. Second World Assembly on ageing, Madrid. <https://www.un.org/development/desa/ageing/madrid-plan-of-action-and-its-implementation.html>
- Uzunaslan, Ş. ve Gökçeaslan Çıfci, E. (2019). Sosyal Hizmet Uygulamalarında Kültürel Yetkinliği Geliştirmenin Önemi. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 30(1), 213–230.
- Ülgen, G. ve Özalp, L. F. A. (2017). Refah Rejimleri Sınıflandırma Çalışmaları: Cinsiyet Boyutları. *Marmara Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 39(2), 639-658.
- Varışlı, B. (2021). Siyasi Tercihle Değişen Ne?: İstanbul'da Yaşayan 65 Yaş Üstü Kişilerin Oy Verme Davranışı İle İlgili Bir Araştırma. *Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, (66), 48–65.
- WHO (1972). Psychogeriatric, Report Of A WHO Scientific Group. Technical Reports Series 507, Geneva. *Davise AM. Epidemiology* 185, 14(1).
- WHO (2002a). *International Network For The Prevention Of Elder Abuse Missing Voices, Views Of Older Persons On Elder Abuse*. Geneva.
- WHO (2002b). *Active Ageing: A policy frame work*.
- WHO (2021c). *WHO definition of palliative care*. <https://www.who.int/multi-media/details/what-is-palliative-care-and-how-can-it-be-assessed#>.
- Yanardağ, U. (2019). Yaşlılarla Hak Temelli Çalışma. M. Zubaroğlu Yanardağ ve U. Yanardağ (Ed), Yaşlılık ve sosyal hizmet tüm boyutlarıyla kapsayıcı bir çerçeve içinde (173–190). Ankara: Nika Yayınevi.
- Zabcı, F.(2012). *Kamusal alan*. İçinde G. Atılgan ve E. A. Aytekin (Ed.), *Siyaset. Bilimi: Kavramlar, İdeolojiler, Disiplinlerarası İlişkiler* (109–123).
- Zastrow C. (1996). *Social Problems: Issues And Solutions*. Fourth Edition, Chicago.